

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	13
WPROWADZENIE	15
Życie Bedy Czcigodnego i jego twórczość	15
Brytania w okresie rzymskim	21
Chrześcijaństwo Anglów i Sasów	24
BEDA WIELEBNY – DZIEJE KOŚCIOŁA ANGLÓW	26
Przedmowa	26
KSIĘGA PIERWSZA	30
1. O położeniu Brytanii i Irlandii oraz o dawnych ich mieszkańcach	30
2. Gajusz Juliusz Cezar jako pierwszy z Rzymian dotarł do Brytanii [A.D. 55-54 p.n.Ch.]	34
3. Klaudiusz jako drugi Rzymianin podbija Brytanię, dołącza Orkady do Cesarstwa Rzymskiego, a Wespazjan podbija wyspę Wight	35
4. Król Brytów, Lucius, pisze prośbę do papieża Eleuteriusza, by mógł zostać chrześcijaninem	37
5. Sewer oddzielił odzyskaną część Brytanii wałem od pozostałej	37
6. O władzy Dioklecjana i jak prześladował chrześcijan	38
7. Męka św. Albana i jego towarzyszy, którzy w tym czasie przelewali krew za Pana	39
8. Po zakończeniu prześladowań Kościoł w Brytanii cieszył się krótkim pokojem aż do czasów herezji ariańskiej	43
9. Za panowania Gracjana Maksym, wybrany na cesarza w Brytanii, powrócił do Galii z wielkim wojskiem	44
10. Za panowania Arkadiusza Pelagiusz Bretto wszczął bezbożną walkę przeciwko łasce Bożej	45
11. Za panowania Honoriusza Gracjan i Konstantyn zostali mianowani tyranami i wkrótce zostają zamordowani: pierwszy w Brytanii, a drugi w Galii	47
12. Brytowie nękanii przez Szkotów i Piktów poprosili o pomoc Rzymian, którzy, przybywając po raz drugi, zbudowali mur w poprzek wyspy; lecz ten szybko został zniszczony przez wyżej wymienionych wrogów i byli gnębieni jeszcze bardziej	48
13. Palladiusz, za panowania Teodozjusza Młodszego, został wysłany do Szkotów, którzy uwierzyli w Chrystusa, zaś Brytowie poprosili o pomoc konsula Aecjusza, której nie otrzymali	50

14. Brytowie powodowani żądzą sławy przepędzili barbarzyńców od swoich granic; natychmiast pojawiła się obfitość owoców, bogactwo, zaraza i zguba ludzi	51
15. Lud Angłów wezwany do Brytanii odrzuca najpierw wrogów bardzo daleko, lecz niewiele później zawiera przymierze z nimi i obraca broń przeciwko sprzymierzeńcom	53
16. Brytowie pod wodzą Ambrożego, Rzymianina, odnoszą pierwsze zwycięstwo nad Anglami	55
17. Biskup German razem z Lupusem płynie do Brytanii i najpierw uspokaja burzę na morzu, a potem z łaską Bożą zwycięża herezję pelagiańską [A.D. 429]	56
18. German przywrócił wzrok ślepej córce trybuna, a następnie przychodzi do [grobu] św. Albana, bierze relikwie jego i składa w to miejsce relikwie świętych apostołów i innych męczenników.	58
19. Biskup German zatrzymany tamże przez chorobę stłumił pożar domów modlitwą, a sam zostaje uzdrowiony podczas widzenia [A.D. 429]	59
20. Ci sami biskupi przynoszą Brytom w bitwie pomoc niebieską, po czym wrócili do domu [A.D. 429]	59
21. German z Sewerem powrócił do Brytanii, ponieważ odrodziły się pędy herezji pelagiańskiej, wcześniej udaje się do kulawego młodzieńca, następnie potępił i pouczył heretyków, po czym skierował kroki do ludu Bożego [A.D. 447]	61
22. Po zakończeniu wojen zewnętrznych Brytowie rozpoczynają wojny domowe, pogrążając się jeszcze większymi występkami	62
23. Ojciec święty Grzegorz wysłał Augustyna z mnichami do głoszenia słowa Bożego ludowi Angłów, umacnia ich listem, zachęcając, by wytrwali w trudzie [A.D. 596]	63
24. Papież Grzegorz wysłał list do biskupa w Arles, aby przyjął Augustyna	64
25. Św. Augustyn przybywa do Brytanii, najpierw na wyspie Tanatos głosi kazania dla króla Kentu i otrzymawszy pozwolenie udaje się do Kentu, aby tam głosić słowo Boże [A.D. 597]	65
26. Augustyn w Kencie naśladował naukę i życie pierwotnego Kościoła, otrzymał w mieście królewskim siedzibę biskupią	67
27. Augustyn mianowany biskupem zawiadamia papieża Grzegorza o tym, czego dokonał w Brytanii, równocześnie otrzymał odpowiedzi na zadane pytania [A.D. 597]	68
28. Papież Grzegorz wysłał list do biskupa Arles, aby pomógł Augustynowi w dziele Bożym [A.D. 601]	78
29. Papież wysłał paliusz Augustynowi, list i wielu kaznodziejów słowa [A.D. 601].	79
30. Odpis listu, który papież Grzegorz wysłał do Mellity, opata udającego się do Brytanii [A.D. 601]	80

31. Papież Grzegorz Wielki napomina w liście Augustyna, aby nie chlubił się swoimi zasługami [A.D. 601]	82
32. Papież Grzegorz wysłał list i dary królowi Ethelbertowi	83
33. Augustyn odnawia kościół Zbawiciela i buduje klasztor świętego Piotra Apostoła; pierwszym przeorem zostaje Piotr	85
34. Ethelfirth, król Northumbrii, zwyciężając Szkotów, wypędza ich z ziemi Anglów	85
KSIĘGA DRUGA	87
1. O śmierci świętego papieża Grzegorza	87
2. Augustyn zachęca biskupów Brytów do katolickiego pokoju i czyni w ich obecności cud; ponieważ pogardzili nim, spotkała ich zemsta	94
3. Augustyn wyświęca Mellita i Justa na biskupów. Śmierć Augustyna	97
4. Wawrzyniec ze swoimi biskupami upomina Szkotów, aby zachowali jedność ze świętym Kościołem, szczególnie przy zachowaniu Paschy. Podróż Mellita do Rzymu	98
5. Po śmierci królów Ethelberta i Sabercta; ich następcy powrócili do bałwochwalstwa i z tego powodu Mellit i Just opuścili Brytanię	100
6. Wawrzyniec upomniany przez Apostoła Pawła nawrócił na wiarę Chrystusa króla Eadbalda, który krótko po tym wezwał Mellita i Justa do powrotu	103
7. Jak biskup Mellit, modląc się, stłumił pożar swego miasta	104
8. Papież Bonifacy wysłał paliusz i list Justowi, następcy Mellita	106
9. O królestwie króla Edwina. Paulin przychodzi tam głosić Ewangelię, początkowo naucza jego córkę oraz innych ludzi sakramentów wiary	108
10. Papież Bonifacy wysłał list do króla Edwina, zachęcając go do przyjęcia wiary	110
11. Papież upomina w liście żonę króla Edwina, aby czuwała nad jego zbawieniem	113
12. Król Edwin uwierzył dzięki wizji, jaką kiedyś miał na wygnaniu	115
13. Król Edwin postanowił wraz z dostojnikami przyjąć wiarę chrześcijańską. Jego arcykapłan niszczy pogańskie ołtarze	117
14. Król Edwin i jego naród stali się wierzącymi i gdzie Paulin ich ochrzcił	119
15. Kraj Wschodnich Anglów przyjmuje wiarę chrześcijańską	121
16. Paulin głosi słowo Boże w królestwie Lindsey i o stanie królestwa Edwina	123
17. Papież Honoriusz wysłał list zachęcający do króla Edwina, a także paliusz dla Paulina	124
18. Honoriusz, następca Justa na stolicy biskupiej w Canterbury, otrzymał paliusz i list od papieża Honoriusza	125
19. Najpierw papież Honoriusz, a potem papież Jan wysyłają list do narodu Szkotów w sprawie Paschy i herezji pelagiańskiej	127
20. Śmierć króla Edwina, Paulin powraca do Kentu i przyjmuje biskupstwo w Rochester	129

KSIĘGA TRZECIA	132
1. Jak spadkobiercy króla Edwina wyrzekli się wiary swojego ludu, a Oswald, król chrześcijan, przywrócił wiarę i królestwo [A.D. 633]	132
2. Jak pewien młody człowiek, który miał chore ramię, został wyleczony przez drewno krzyża, które wznosił król Oswald przygotowujący się do walki z barbarzyńcami. Było to jedno z niezliczonych cudownych uzdrowień	133
3. Król Oswald prosi Szkotów o biskupa, otrzymał Aidana, darował mu siedzibę biskupią na wyspie Lindisfarne (Lindisfarnens) [A.D. 635]	135
4. Kiedy Piktowie przyjęli wiarę Chrystusa?	137
5. O życiu biskupa Aidana	139
6. O godnej podziwu religijności i pobożności króla Oswalda.	141
7. Królestwo Zachodnich Sasów przyjmuje słowo Boże dzięki nauczaniu Birinusa i jego następców, Agilberta i Leuteriusza.	142
8. Król Kentu Earconbert rozkazał zniszczyć posągi bożków. Earcongota, jego córka, i Ethelberga, krewna króla, obie dziewice zostają poświęcone Bogu.	144
9. W miejscu zabicia króla Oswalda dochodziło do wielu cudownych uzdrowień, najpierw konia pewnego podróżnego, a potem sparaliżowanej dziewczyny [A.D. 642]	146
10. Ziemia zebrana z tego miejsca zgasła ogień [A.D. 642]	148
11. Światło niebieskie przez całą noc stało nad relikwiami króla, dzięki nim został uzdrowiony obłąkany [A.D. 697].	148
12. Mały chłopiec został uleczony z febry przy grobie króla Oswalda	151
13. W Irlandii pewien człowiek dzięki relikwiom króla Oswalda uniknął śmierci	152
14. Po śmierci Paulina Ithmar został biskupem w Rochester, a także o cudownej pokorze króla Oswina, którego okrutnie zamordował Oswiu .	153
15. Biskup Aidan przepowiada żeglarzom nadchodzącą burzę i daje święty olej, którym ją uciszą.	156
16. Biskup Aidan, modląc się, gasi pożar królewskiego miasta wzniecony przez wrogów [A.D. 651].	156
17. Drewniana podpora kościoła, o którą oparł się biskup Aidan, umierając, została nietknięta, mimo że pozostała część kościoła się spaliła [A.D. 651].	157
18. O życiu i śmierci pobożnego króla Sigberta [A.D. 635]	159
19. Fursa zakłada klasztor w kraju Wschodnich Anglów. O wizjach i świętości jego świadczy to, że ciało pozostało nienaruszone po jego śmierci [A.D. 633].	161
20. Po śmierci Honoriusza Deusdedit zostaje arcybiskupem; spis biskupów Kościoła Wschodnich Anglów i Kościoła w Rochester w tym czasie	165
21. Za panowania króla Peady królestwo Środkowych Anglów przyjęło chrześcijaństwo [A.D. 653].	166

22. Sasowie Wschodni, którzy długo odrzucali wiarę, przyjęli ją za panowania króla Sigberta dzięki naukom Cedda	167
23. Król Ethelwald obdarował biskupa Cedda odpowiednim miejscem do zbudowania klasztoru. Cedd poświęca go Bogu, modląc się i poszcząc. Także o jego śmierci [A.D. 664]	170
24. Królestwo Mercji po śmierci króla Pendy przyjmuje wiarę w Chrystusa. Król Oswiu po odniesionym zwycięstwie dał nieruchomości i grunty miejskie, aby budować klasztory [A.D. 655-658]	172
25. Powstaje spór ze Szkotami w sprawie obchodzenia Wielkanocy [A.D. 664]	175
26. Kolman pokonany wrócił do ojczyzny. Na jego miejsce zostaje wyświęcony Tuda. Pozycja Kościoła za czasów tych nauczycieli [A.D. 664]	181
27. Egbert, mąż święty pochodzący od Anglów, żył jako mnich w Szkocji [A.D. 664-729]	183
28. Po śmierci Tudy, Wilfryd zostaje wyświęcony w Galii, natomiast Chad u Zachodnich Sasów, jako biskupi królestwa Northumbrii [A.D. 665].	185
29. Wighard, kapłan wysłany z Brytanii do Rzymu, aby tam został wyświęcony na biskupa. List wysłany przez papieża do króla Oswiu mówi o jego śmierci [A.D. 667]	186
30. W czasie zarazy Wschodni Sasi wracają do bałwochwalstwa, ale natychmiast zostali zawróceni z drogi błędu przez działalność biskupa Jarumana [A.D. 665]	188
KSIĘGA CZWARTA	190
1. Po śmierci Deusdedita Wighard zostaje wysłany do Rzymu, aby tam otrzymać święcenia biskupie. Po jego śmierci arcybiskupem zostaje Teodor, który zostaje wysłany do Brytanii razem z opatem Hadrianem [A.D. 664-669]	190
2. Teodor podróżuje po całym kraju. Kościoły Anglów zaczynają przyjmować wiarę katolicką, a także studiować Pismo Święte. Putta został mianowany biskupem Rochester w miejsce Damiana [A.D. 669]	193
3. Chad, wspomniany wcześniej, zostaje biskupem w królestwie Mercji. O jego życiu, śmierci i pogrzebie [A.D. 669-672]	195
4. Biskup Kolman, opuściwszy Brytanię, zbudował dwa klasztory w Szkocji: jeden dla Szkotów, drugi dla Anglów, których przyprowadził ze sobą.	199
5. Śmierć królów Oswiu i Egberta; synod w Herford, któremu przewodniczył arcybiskup Teodor [A.D. 673]	200
6. Po usunięciu Winfryda Saexwulf przejął jego biskupstwo, a Earconwald stał się biskupem Wschodnich Sasów [A.D. 675]	203
7. W klasztorze Barking niebieskie światło pokazało, gdzie powinno się grzebać ciała świętych [A.D. 676]	204

8. W tym klasztorze umierający chłopczyk wezwał dziewicę, która zamierzała towarzyszyć mu, a druga wychodząca z ciała zobaczyła cząstkę przyszłego światła [A.D. 676]	205
9. Jakie pokazały się znaki z nieba, kiedy matka tego zgromadzenia odchodziła ze świata doczesnego?	205
10. Niewidoma, modląc się na cmentarzu tego klasztoru, odzyskała wzrok	207
11. Król tej ziemi Sebbi kończy swoje życie w klasztorze	208
12. Hedde objął biskupstwo Sasów Zachodnich w miejsce Leuteriusza, Cwichelm przyjął biskupstwo Kościoła w Rochester za Puttę, a potem zastąpił go Gemfund. Kim byli wtedy biskupi w Northumbrii? [A.D. 676].	210
13. Biskup Wilfryd nawraca do Chrystusa ziemie Południowych Sasów [A.D. 678-686]	212
14. Śmiertelna zaraza została zatrzymana przez wstawiennictwo króla Oswalda	214
15. Cadwalla po zabiciu króla Ethelwalcha zniszczył ziemię, mordując okrutnie [A.D. 688]*	216
16. Wyspa Wight przyjmuje chrześcijaństwo. Zabicie zaraz po chrzcie dwóch chłopców z królewskiego rodu [A.D. 686]	216
17. Synod w Heathfeld pod przewodnictwem arcybiskupa Teodora [A.D. 680].	218
18. O Janie, kantorze Stolicy Apostolskiej, który przybył nauczać do Brytanii	220
19. Królowa Etheldreda pozostaje wieczną dziewicą, a jej ciało pozostaje nienaruszone w grobie [A.D. 672-680].	222
20. Hymn o niej, tj. o Etheldredzie	224
21. Biskup Teodor ustanowił pokój między królem Egfridem a Ethelredem [A.D. 679]	226
22. Kajdany pewnego jeńca spadały, gdy za niego były odprawiane msze	227
23. O życiu i śmierci przeoryszy Hildy [A.D. 614-680]	229
24. W jej klasztorze był brat, który z łaski Bożej otrzymał dar śpiewu.	233
25. Jaka wizja ukazała się słudze Bożemu, zanim pożar strawił klasztor w Mieście Coludów?	236
26. Śmierć królów Egfrida i Hlothere	238
27. Kuthbert, sługa Pana, zostaje biskupem. Jak żył i nauczał, będąc zakonnikiem?	240
28. Kuthbert, żyjąc jak pustelnik, modląc się, spowodował wytrysnięcie źródła z suchej ziemi i zebrał plony, mimo że siał poza terminem	242
29. Biskup Kuthbert przepowiada swoją przyszłą śmierć pustelnikowi Herbertowi	244
30. Po jedenastu latach od pogrzebu ciało Kuthberta pozostaje nienaruszone. Niedługo po tym umiera biskup, jego następcą	245
31. Pewien człowiek przy grobie Kuthberta został uleczoney z paraliżu	246
32. Relikwie świętego Kuthberta uzdrawiają oko pewnego brata	247

KSIĘGA PIĄTA	249
1. Pustelnik Ethelwald, następca Kuthberta na wyspie Farne, uspokoił burzę, modląc się, gdy bracia byli w niebezpieczeństwie na morzu	249
2. Biskup Jan uzdrowił modlitwą człowieka niemego i pokrytego wrzodami	250
3. Biskup, modląc się, uzdrawia chorą dziewczynę	251
4. Biskup Jan uzdrowił chorą żonę tana wodą święconą	253
5. Biskup, modląc się, uzdrawia sługę [innego] tana	253
6. Biskup, modląc się i błogosławiąc, ocalił od śmierci kłeryka, który, padając, zranił się	254
7. Caedwalla, król Zachodnich Sasów, przybywa do Rzymu, aby się ochrzcić. Jego następca, pobożny Ine, odwiedził groby błogosławionych apostołów	256
8. Bertwald po śmierci Teodora zostaje arcybiskupem. Wśród wielu, których wyświęcił, był też biskup Kościoła w Rochester Tobiasz, mąż bardzo uczony	258
9. Mąż święty Egbert chciał pojechać do Germanii głosić słowo Boże, ale nie pozwolono mu. Wyrusza tam Witbert, a ponieważ nic tam nie osiągnął, powrócił do Irlandii	260
10. Wilbrord, głosząc we Fryzji słowo Boże, nawrócił wielu do Chrystusa. Jego dwaj towarzysze o imieniu Hewald zginęli męczeńską śmiercią	262
11. Czcigodni mężowie Swidbert i Wilbrord zostali wyświęceni na biskupów Fryzji. Pierwszy w Brytanii, drugi w Rzymie	264
12. Pewien człowiek w królestwie Nortumbrii powstał z martwych i opowiedział wiele rzeczy, które widział; niektóre z nich były przerażające, a inne pożądane	265
13. Inny mąż w obliczu śmierci zobaczył książkę swoich grzechów przyniesioną przez demony	270
14. O człowieku, który tuż przed swoją śmiercią zobaczył dla siebie miejsce kary w piekle	272
15. Wiele Kościołów Irlandii dzięki namowom Adomnana przyjmuje katolicką Wielkanoc. On sam napisał książkę <i>O miejscach świętych</i>	273
16. W tej książce Adomnan wspominał miejsca narodzenia i zmartwychstania Pana	275
17. O miejscu wniebowstąpienia Pana i grobach patriarchów	276
18. Sasi Południowi otrzymują biskupów Eadberta i Eollę, Sasi Zachodni Daniela i Aldhelma. O pismach Aldhelma	278
19. Cenred, król Mercji, i Offa, król Sasów Wschodnich, zakończyli swoje życie w Rzymie, będąc zakonnikami, oraz o życiu i śmierci biskupa Wilfryda	280
20. Albin zostaje opatem po Hadrianie, Akka obejmuje biskupstwo po Wilfrydzie	287

---

21. Opat Ceolfryd wysłał do króla Piktów budowniczych kościoła razem z listem w sprawie obchodzenia Paschy i tonsury	288
22. Zakonnicy, zamieszkujący wyspę Iona razem z podlegającymi im klasztorami, dzięki kazaniom biskupa Egberta zaczynają obchodzić Paschę zgodnie z kanonem rzymskim	298
23. O obecnym stanie Kościoła Angłów jak i całej Brytanii	299
24. Chronologiczne streszczenie całej pracy, autobiografia autora	302
BIBLIOGRAFIA	307
Źródła	307
Opracowania	308
ANEKSY	310
Mapa Anglii i Walii – czasy Bedy	310
Poczet królów poszczególnych królestw Brytanii w VI i VII w.	311
Biskupi (wg Bright, s. 462).....	314
INDEKS NAZW WŁASNYCH.....	319